

Богдан Леонідович **ШИШКОВСЬКИЙ**
аспірант, Університет Короля Данила
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7734-1632>
e-mail: bogdanshyshkovskiy@gmail.com

ВИХІД З ТОВАРИСТВА ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ТУПИКОВОЇ СИТУАЦІЇ У ТОВАРИСТВІ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

У статті проаналізовано вихід учасника з товариства як спосіб вирішення тупикових ситуацій у ТОВ. Актуальність теми зумовлено розвитком бізнес-моделей, де створюються спільні підприємства з рівним розподілом часток (50/50), що без ефективного механізму вирішення конфліктів може блокувати діяльність товариства. Законодавство регламентує вихід з ТОВ, але з обмеженнями, особливо коли частка учасника дорівнює або перевищує 50%, що значно поглиблює проблему. Проаналізовано іноземні підходи, де допускається безумовний вихід за певних умов. Автором запропоновано доповнення до законодавства переліком таких умов. Особливу увагу приділено практичним аспектам виходу з товариства, таким як визначення вартості частки учасника, що виходить.

Ключові слова: товариство з обмеженою відповідальністю, вихід учасника, тупикова ситуація, корпоративний конфлікт, корпоративний договір, оцінка частки, спільне підприємство

ВСТУП

З огляду на розвиток ринкової економіки та поширення практики створення спільних підприємств (joint ventures), механізм виходу учасника з товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) набуває особливої актуальності як інструмент вирішення тупикових ситуацій – тобто випадків, коли досягнення згоди між учасниками стає неможливим. Найгостріше така проблема проявляється у разі рівного розподілу часток (50/50), коли кожна зі сторін має можливість блокувати ухвалення рішень, зокрема відмовити у наданні згоди на вихід зі складу учасників. У таких умовах товариство фактично втрачає здатність здійснювати операційну діяльність через відсутність консенсусу між учасниками, що негативно впливає на бізнес-стабільність, інвестиційну привабливість та правову визначеність. Попри наявність базового регулювання у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – Закон про ТОВ) та Цивільному кодексі (ЦК) України, чинна законодавча модель не гарантує належного запобігання таким конфліктам. Як засвідчує аналіз наукових позицій (І.В. Спасибо-Фатєєва, О.В. Мельник, А.В. Смітюх, Л.В. Сіщук та ін.), питання виходу як способу подолання тупикових ситуацій потребує глибшого концептуального осмислення. З урахуванням як національної, так й іноземної практики, актуальним є не лише теоретичний аналіз природи цього механізму, але й розроблення ефективних правових моделей, які передбачають умови виходу, порядок оцінювання частки та відповідні процедури, що може бути закріплено у статуті або корпоративному договорі. Це, зі свого боку, обумовлює потребу в подальших системних дослідженнях у зазначеній сфері.

Питанням вирішення тупикових ситуацій, що виникають у межах корпоративних відносин, в юридичній науці приділяли увагу такі науковці, як І.В. Спасибо-Фатєєва, М. Жорнокуй, А.В. Чайковська, Л.М. Дорошенко, Т.Б. Штим та ін. Особливо слід відзначити, що проблематика виходу з ТОВ також стала об'єктом ґрунтовних досліджень в українській правничій доктрині.

Зокрема, її вивчали М. Белоусов, В. Васильєва, О. Вінник, О. Гарагонич, А. Залеська, О. Кібенко, В. Косак, В. Кравчук, І. Лавріненко, В. Луць, Г. Остапович, Д. Поґрібний, О. Просянюк, Л. Сіщук, І. Спасибо-Фатєєва, Г. Уразова, О.В. Мельник, А. Смітюх, Л.В. Сіщук та ін. Водночас досліджень, які б поєднували та акцентувалися виключно на питанні виходу учасника з ТОВ як способу вирішення (припинення) тупикової ситуації у цивільно-правовому аспекті, немає.

МЕТА роботи – дослідження виходу учасника з ТОВ як способу вирішення (припинення) тупикової ситуації у цивільно-правовому аспекті та визначення практичних аспектів його застосування.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано комплекс наукових методів: логічний аналіз та синтез, а також порівняльно-правовий та метод узагальнення, які стали в пригоді у вивченні зарубіжного законодавства та судової практики.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні практика врегулювання корпоративних конфліктів перебуває на етапі становлення, що зумовлено відносно коротким періодом формування сучасних економічних відносин та корпоративних відносин як таких – після здобуття незалежності та переходу до ринкової економіки. На відміну від юрисдикцій з розвинутою економікою, де функціонування корпорацій має тривалу історію, а відповідна правова доктрина та судова практика напрацьовувалися десятиліттями, в Україні корпоративна культура і правозастосовна практика лише набуває системних рис.

У таких державах, як Велика Британія, США, Німеччина чи Франція, інструменти корпоративного управління, включаючи механізми врегулювання корпоративних конфліктів, пройшли еволюцію від звичаєвих норм до чітко врегульованих процедур у законодавстві та прецедентній практиці. Значну увагу в цьому контексті приділено попередженню та вирішенню тупикових ситуацій (deadlock), які у суті є однією з найбільш складних форм корпоративного конфлікту.

Під тупиковою ситуацією слід розуміти стан, за якого учасники корпоративних відносин не можуть досягти згоди з ключових питань управління юридичною особою через глибокі розбіжності в поглядах, інтересах або стратегічному баченні. Як наслідок, блокування ухвалення важливих рішень та фактична паралізація діяльності товариства. Така ситуація не лише унеможливує ефективну реалізацію прав та повноважень учасників, але й може поставити під загрозу існування бізнесу як такого, створюючи ризики для інвестицій, ділової репутації, а також стабільності економічних процесів загалом [9, с. 305].

У ситуаціях, коли учасники ТОВ володіють рівними частками (50/50), відсутність попередньо узгоджених механізмів вирішення конфліктів може призвести до тупикової ситуації. Це означає, що через глибокі розбіжності в поглядах або інтересах учасники не можуть досягти згоди щодо ключових питань управління, що блокує прийняття важливих рішень і паралізує діяльність товариства.

У таких випадках, коли неможливо прийняти рішення навіть про ліквідацію товариства, оскільки для цього потрібна т.зв. кваліфікована більшість голосів (три четвертих) [5, ст. 34], вихід одного з учасників зі складу учасників може стати єдиним ефективним способом розв'язання конфлікту.

Відповідно до ч. 3 ст. 96-1 та ст. 100 ЦК України учасники (засновники, акціонери, пайовики) юридичної особи мають право у порядку, встановленому установчим документом та законом, вийти з юридичної особи [8, ст.ст. 96, 100, 116].

Згідно зі ст. 24 Закону про ТОВ учасник має право вийти з товариства, якщо це передбачено статутом або за згодою інших учасників [5, ст. 24]. Це положення в сукупності з положеннями ЦК України надає можливість вирішити тупикову ситуацію шляхом виходу одного з учасників, що дає іншим змогу продовжити діяльність товариства без конфліктів.

Передусім в рамках дослідження виходу зі складу учасників важливо розрізнити вихід учасника з ТОВ, частка якого у статутному капіталі товариства становить менш ніж 50 %, та відчуження частки (її частини) учасника у статутному капіталі ТОВ іншій особі [2, с. 340]. Відчуження частки потребує волевиявлення особи, яка її відчужує, та особи, яка її придбає. Відступлення (відчуження) частки відбувається шляхом укладання договору купівлі-продажу, міни, дарування тощо. Натомість право учасника на вихід із ТОВ, частка якого у статутному капіталі товариства становить менш ніж 50 %, реалізується ним шляхом вчинення одностороннього правочину – подання товариству відповідної заяви про вихід. І такий правочин не потребує зустрічного волевиявлення або згоди інших учасників товариства та самого товариства [4].

Чинним законодавством України встановлено певні правила та обмеження для учасників, що володіють часткою у статутному капіталі ТОВ у розмірі 50 %. Для такого роду учасників встановлене обмеження, що він може вийти виключно за згодою інших учасників, якщо іншого не передбачено в статуті ТОВ.

Відповідно до Р.Б. Сабодаш та ін вихід з товариства – це односторонній правочин, який може бути вчинено виключно учасником товариства, що повністю зробив

свій внесок до статутного капіталу товариства та виражає волю виключно на припинення його участі в товаристві та виплату йому вартості частини майна, пропорційну частці такого учасника у статутному капіталі товариства [2, с. 340].

На думку О.В. Мельника, вихід з товариства – це врегульоване нормами цивільного права добровільне, одностороннє, безумовне волевиявлення учасника, спрямоване на припинення корпоративних правовідносин з товариством. Така дія є корпоративним правочином. Вихід з товариства є підставою припинення корпоративних правовідносин на вимогу учасника та має на меті отримання дійсної вартості частки учасника [1, с. 76].

Водночас товариство є суб'єктом пасивного обов'язку не перешкоджати реалізації права учасника на вихід та активного обов'язку з виплати вартості частини майна товариства, яка повинна відповідати вартості активів товариства за вирахуванням вартості його зобов'язань (тобто вартості чистих активів), пропорційній до частки учасника в статутному капіталі товариства [2, с. 341].

Згідно із ч. 2 ст. 24 Закону про ТОВ встановлено, що учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 % або більше, може вийти з товариства за згодою інших учасників. Статутом товариства може бути встановлено, що учасник товариства, частка якого у статутному капіталі товариства становить 50 % або більше, може вийти з товариства без згоди інших учасників. Відповідне положення включається до статуту товариства або виключається з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь усі учасники товариства [5, ст. 24].

У своїй праці А.В. Смітних, досліджуючи порівняльно-правовий аспект підстав виходу учасника з ТОВ в інших державах, дійшов висновку про те, що у правовій системі України підставою виходу учасника з товариства в будь-якому разі є виключно волевиявлення: це волевиявлення учасника, що виходить, а якщо такий учасник є мажоритарієм – то таке волевиявлення має бути поєднане з волевиявленням решти учасників [7, с. 189].

Зокрема, відповідно до проведеного аналізу А.В. Смітних стверджує, що в інших правових системах до фактичного складу, що формує підставу виходу учасника з товариства, входять поряд з волевиявленням учасника стосовно виходу, що є основним елементом складу, додаткові елементи об'єктивного характеру. Наприклад, ч. 2 ст. 822 ЦК Швейцарії та ч. 1 ст. 638 Господарського кодексу Туреччини встановлюють, що установчий документ товариства може передбачати право учасника вийти з товариства в позасудовому порядку за настання певних умов. Так, підставою для позасудового виходу учасника з товариства у Швейцарії і Туреччині є фактичний склад, елементами якого є волевиявлення учасника стосовно виходу (суб'єктивний елемент) та наявність обставин, визначеної установчим документом (об'єктивний елемент) [7, с. 189].

Водночас А.В. Смітних зауважує, що сама наявність права на вихід і коло обставин, за яких це право може бути реалізоване, визначаються спільним волевиявленням учасників, закріпленням в установчому документі, тобто передумова наявності права виходу з товариства та відповідних об'єктивних обставин є суб'єктивною. Закон Чеської Республіки «Про господарські товариства та кооперативи (Закон про господарські корпорації)»

передбачає право вийти учасника з товариства у поза-судовому порядку, якщо він не голосував за прийняття загальними зборами рішення про сплату додаткових платежів на його частку понад зроблений внесок відповідно до ст.ст. 139, 162, 164 Закону (такі платежі не призводять до збільшення часток та, виходячи з контексту положень Закону, сплачуються для покриття збитків товариства), або голосував проти прийняття рішення про зміну основного напрямку підприємницької діяльності товариства, або продовження строку діяльності товариства (ст. 202 Закону) [7, с. 189-190].

Проаналізувавши підходи, які застосовуються в різних юрисдикціях, А.В. Смітюх дійшов висновку, що для реалізації права на вихід з товариства в окремих країнах передбачається не лише сам факт воле виявлення учасника, але й додаткові юридичні умови – як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру. Зокрема, елементом суб'єктивного характеру може бути згода інших учасників товариства на вихід, що характерно для України у разі, коли учасник володіє часткою, яка дорівнює або перевищує 50% статутного капіталу. До об'єктивних умов належать: наявність відповідних положень в установчих документах товариства (наприклад, Туреччина та Швейцарія); участь у голосуванні проти певного рішення загальних зборів, або відмова від голосування (Чехія); а також істотне порушення товариством або іншими учасниками прав чи охоронюваних Законом інтересів, що за своїм характером виключає подальшу участь у товаристві. Останні підстави, виражені через оціночні категорії, притаманні, зокрема, правопорядкам Бельгії, Великої Британії, Польщі, Туреччини, Швейцарії та Нідерландів [7, с. 190-191].

Зі свого боку, Л.В. Сіщук зазначає, що доцільно було б передбачити на рівні законодавства перелік підстав, що обумовлювали б можливість здійснення учасником права на вихід: якщо учасники товариства відмовилися скористатися переважним правом придбання частки (частини частки) у статутному капіталі товариства, запропонованої учасником товариства для продажу третім особам; якщо статутом товариства заборонено відчужувати частку (частини частки) у статутному капіталі товариства третім особам; якщо учасник товариства проголосував проти рішення загальних зборів товариства про збільшення (зменшення) статутного капіталу; якщо учасник товариства проголосував проти рішення загальних зборів товариства про реорганізацію товариства. Такий перелік підстав має бути вичерпним [6, с. 138].

З висловленими пропозиціями окремих авторів погодитися складно, оскільки, на наш погляд, запроваджений в Україні підхід дає більше гнучкості, хоча є деякі аспекти, які потребують вдосконалення.

Передусім доцільно розглянути зазначене питання під іншим кутом: зокрема у контексті спільного підприємства з рівним розподілом часток (50/50). У подібній ситуації, що є типовою для виникнення тупикових ситуацій, будь-яке рішення може бути заблоковане однією зі сторін. Зокрема, навіть процедура виходу одного з учасників може виявитися заблокованою через відсутність згоди іншого учасника. Так, обидві сторони фактично опиняються в глухому куті, що унеможливує подальше функціонування товариства. Щоб уникнути подібних ситуацій, з практичного погляду

учасникам доцільно передбачити в установчих документах (зокрема у статуті) вичерпний перелік випадків, за настання яких згода інших учасників на вихід не вимагатиметься. Такий підхід буде кореспондуватися із закріпленою у ч. 2 ст. 24 Закону про ТОВ можливістю скасовувати необхідність отримання згоди інших учасників.

Додатково зазначений інструмент виходу у разі виникнення тупикової ситуації може бути передбачено у корпоративному договорі. Відповідно у разі виникнення тупикової ситуації, перелік яких передбачено корпоративним договором, то учасники (разом або окремо) мають право на вихід з товариства без необхідності отримання згоди інших учасників на такий вихід.

Найбільш спірним питанням на практиці є визначення вартості частки учасника, що виходить, та проведення з ним розрахунків товариством.

Відповідно до ч.ч. 6-8 Закону про ТОВ не пізніше 30 днів з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, воно зобов'язане повідомити такому колишньому учаснику вартість його частки, надати обґрунтований розрахунок і копії документів, необхідних для розрахунку. Вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання учасником відповідної заяви. Товариство зобов'язане протягом одного року з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, виплатити такому колишньому учаснику вартість його частки. Вартість частки учасника визначається, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника [5, ст. 24].

Варто відзначити, що Верховний Суд (ВС) у справі № 920/831/20 зазначив про те, що за наявності спору між учасником товариства та самою юридичною особою про визначення вартості майна останньої, учасник товариства має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства, а не на підставі вартості, за якою майно обліковується у товаристві. Взяття майна на облік за певною вартістю є односторонньою волевою дією товариства, яка не може бути беззаперечним доказом дійсної вартості майна. Сторони можуть доводити дійсну вартість майна будь-якими належними доказами. До таких доказів належать, зокрема, висновки експертів. Аналогічну правову позицію викладено Великою Палатою ВС у постанові від 24.04.2018 у справі №925/1165/14 та в постанові ВС від 27.11.2018 у справі № 920/65/18 [3].

Водночас, на нашу думку, з метою запобігання спорам про оцінювання частки, яка підлягає виплаті у зв'язку з виходом учасника з товариства, доцільно передбачити у статуті товариства та/або в корпоративному договорі чітко визначений механізм такого оцінювання. Зокрема, в практиці найпоширенішими випадками є закріплення порядку обрання суб'єкта оціночної діяльності, а також визначення стандартів та підходів, відповідно до яких буде проводитися оцінювання вартості частки. Така деталізація надасть партнерам вже на початку діяльності товариства визначеності та сприятиме зниженню ризику правової невизначеності та дозволить уникнути зловживань з боку сторін у разі корпоративного конфлікту.

ВИСНОВКИ

Вихід учасника з ТОВ є одним з ключових механізмів розв'язання тупикових ситуацій, особливо у

випадках рівного розподілу часток (50/50), коли інші способи втрачають ефективність. У контексті відсутності сталої правозастосовної практики та обмеженого нормативного регулювання, саме договірне врегулювання – через статут та корпоративний договір – набуває особливого практичного значення. Закріплення чітких умов та порядку виходу, а також правил оці-

нювання частки дає змогу знизити ризики корпоративних конфліктів, забезпечити стабільність функціонування ТОВ та оперативного вирішення тупикової ситуації. В подальших дослідженнях можна звернути більше увагу на інших способах вирішення тупикової ситуації у ТОВ, зокрема, примусова ліквідація ТОВ за заявою учасника такого товариства.

Список використаних джерел

1. Мельник О.В. Вихід з господарського товариства як підстава припинення корпоративних правовідносин: цивільно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 73-76. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/2_2015.pdf#page=73
2. Односторонні правочини: монографія / І.В. Спасибо-Фатієєва та ін. Харків, 2024. 480 с.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 09.09.2021 р. у справі № 920/831/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99612675>
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 08.09.2020 р. у справі № 916/2968/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91528611>
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06 лютого 2018 р. № 2275-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 13. Ст. 69. (із змінами).
6. Сіщук Л.В. Правові наслідки виходу учасника з господарського товариства. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2016. Вип. 3. С. 133-143.
7. Смітюх А. Підстави виходу учасника з товариств з обмеженою відповідальністю та юридичних осіб подібних організаційно-правових форм: порівняльно-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 188-192. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.38>
8. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
9. Шишковський Б.Л. Поняття та ознаки тупикової ситуації як одного із видів корпоративного конфлікту. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 44. С. 301-307. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1544>

References

1. Melnyk O.V. Exit from the business entity as a basis for termination of corporate legal relations: civil law aspect. *Legal Scientific Electronic Journal*. 2015. № 2. pp. 73-76. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2015/2_2015.pdf#page=73 [in Ukrainian].
2. Unilateral transactions / I.V. Spasybo-Fatieieva et al. Kharkiv, 2024. 480 p. [in Ukrainian].
3. Verkhovnyi Sud. (2021, September 9). Resolution in case № 920/831/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99612675> [in Ukrainian].
4. Verkhovnyi Sud. (2020, September 8). Resolution in case № 916/2968/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91528611> [in Ukrainian].
5. Law of Ukraine on Limited and Additional Liability Companies. (2018, February 6). *Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. (13), Art. 69 [in Ukrainian].
6. Sishchuk, L.V. Legal Consequences of a Shareholder's Exit from an Business Entity. *International Journal «Law and Society»*. 2016. Issue. 3. pp. 133-143. [in Ukrainian].
7. Smitiukh A. Grounds for the Exit of a Shareholder from Limited Liability Companies and Legal Entities of Similar Organizational and Legal Forms: comparative legal aspect. *Journal of Kyiv University of Law*. 2020. № 1. pp. 188-192. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.38> [in Ukrainian].
8. Civil Code of Ukraine. (2003, January 16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
9. Shyshkovskiy B.L. Concept and Features of a Deadlock Situation as one of the Types of Corporate Conflict. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2025. № 44. pp. 301-307. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1544> [in Ukrainian].

Bohdan SHYSHKOVSKIY

postgraduate student, King Danylo University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7734-1632>

e-mail: bogdanshyshkovskiy@gmail.com

EXIT FROM THE COMPANY AS A MEANS OF RESOLVING A DEADLOCK SITUATION IN A LIMITED LIABILITY COMPANY

This paper explores the exit of a shareholder from a limited liability company as one of the effective mechanisms for resolving deadlock situations. The relevance of the topic stems from the rapid development of contractual business models, particularly the formation of joint ventures with equal shareholdings (50/50), where the absence of adequate mechanisms for resolving corporate conflicts may lead to a complete operational standstill. In such cases, the parties often find themselves unable to make key decisions, posing a direct threat to business continuity and the overall functioning of the company.

Ukrainian legislation regulates exit from a limited liability company through provisions in the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Limited and Additional Liability Companies”, which grant shareholders the right to exit the company. However, this right is subject to limitations – particularly where a shareholder holds 50% or more of the share capital. Under the current legislative framework, such an exit is only permitted with the consent of the other shareholders, unless otherwise stipulated by the company’s charter.

Drawing on academic research, the paper offers an analysis and systematisation of foreign approaches to shareholder’s exit. Jurisdictions such as Switzerland, Turkey, the Czech Republic, the Netherlands, the United Kingdom, and Poland permit extrajudicial exits from companies where certain conditions are met, as defined by founding documents or legislation. These may include cases where a shareholder voted against a decision or where their rights were infringed. The author supports the idea of supplementing legislation with a clear list of such conditions but exclusively as an additional means of resolving deadlocks.

Particular attention is given to the issue of determining the fair value of the exiting shareholder’s share, as this frequently becomes a point of dispute. The paper recommends that company charters and shareholders agreements include provisions on appointing valuation professionals, valuation standards, and timeframes for settlement. These measures would enhance legal certainty and help prevent conflict.

In conclusion, the paper underlines the necessity of improving the legal regulation of shareholder exit from LLCs as a means of resolving deadlock situations.

Keywords: *limited liability company, exit of a shareholder, deadlock, corporate conflict, shareholders agreement, share valuation, joint venture*